

Köer och röstmottagningens kvalitet vid det svenska valet 2022

En studie med fokus på röstmottagarnas erfarenheter från valet

John Högström & Christian Jerhov

Queues and the quality of the process of receiving votes during the 2022 Swedish election: A study focusing on poll workers' experiences of the election

It was reported that there were long queues of people waiting to vote on the election day in Sweden in 2022. However, there has been no clarification regarding how common the queues were or whether they had a negative effect on the electoral process. We examine how common queues were and whether they had a negative effect on how poll workers experienced the process of receiving votes. We do this by analysing the results of a survey conducted among poll workers in Sweden. The results show that queues were common. For example, more than 7 out of 10 poll workers observed queues outside the polling station several times during the election day. The results also show that the queues had a negative impact on poll workers' experiences of the process of receiving votes. We conclude by providing several recommendations for reducing the length of queues in upcoming elections in Sweden.

Inledning

Allmänna val är den viktigaste komponenten i demokratier och vid genomförandet av valen prövas det demokratiska systemet. Ett högt valdeltagande är centralt men det är också viktigt att valen genomförs på ett korrekt sätt och att väljarna har förtroende för hur de genomförs. Tidigare studier har visat att långa köer för att få lägga sin röst påverkar väljares förtroende för val negativt

John Högström är verksam vid Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Mittuniversitetet; Christian Jerhov arbetar med sin doktorsavhandling i statsvetenskap (saknar för närvarande institutionsanknytning).
E-post: john.hogstrom@miun.se; christian.jerhov@gmail.com

och långa köer har även visat sig påverka valdeltagandet negativt (Allen & Bernshteyn 2006; Alvarez et al. 2009; Stewart III 2015). Om väljarnas förtroende för valens genomförande minskar riskerar detta att påverka legitimiteten för hela det demokratiska systemet. Det är förståeligt om det förekommer köer när väljare ska lägga sina röster, men om de är så långa att väljare måste vänta flera timmar innan de ges möjlighet att rösta, då genomförs inte valet effektivt.

Media och Valmyndigheten rapporterade om långa köer till vallokalerna på valdagen den 11 september 2022. "Vänta inte med att rösta, tänk inte att det kommer vara mindre köer i kväll, för det lär det inte vara", var Valmyndighetens budskap till väljarna (SVT Nyheter 2022). Ofta var köerna längre än någonsin tidigare och i en del vallokaler fanns de kvar långt efter ordinarie stängningstid kl. 20.00. Dock är det inte klarlagt hur vanligt det var med köer i och utanför vallokalerna, och det är inte heller klarlagt om köerna hade en negativ effekt på genomförandet av valet.

I denna studie undersöker vi hur vanligt det var att röstmottagare upplevde att det förekom köer under valdagen 2022. Vi undersöker även om förekomsten av köer hade en negativ effekt på hur röstmottagarna upplevde att röstmottagningen fungerade under valdagen. Flera tidigare studier om köer vid val har haft fokus på väljarnas erfarenheter. Den här studien har ett annat syfte, nämligen att belysa kösituationen vid vallokalerna utifrån röstmottagarnas perspektiv. Dessa har exklusiv praktisk kunskap om val och genom att fråga dem om deras syn får vi en unik kunskap om genomförandet av val. Förutom att undersöka hur röstmottagarna uppfattat köernas omfattning menar vi att det även är viktigt att undersöka om köer påverkar kvaliteten i hur val genomförs utifrån röstmottagarnas uppfattningar om hur väl röstmottagningen fungerat i deras vallokal. Om röstmottagarnas syn på hur röstmottagningen fungerar påverkas negativt av köer är det ett tecken på att valet inte genomförs effektivt och att åtgärder behöver vidtas inför kommande val. Vi undersöker detta genom att använda data från en enkätstudie som närmare 7000 röstmottagare besvarade kort efter valet 2022. Tidigare studier av röstmottagares erfarenheter och genomförande av val har mestadels haft fokus på USA men det finns även ett fåtal studier om förhållandena i Storbritannien. Oss veterligen har det tidigare inte genomförts någon större motsvarande nationell studie i Sverige och på så vis är studiens empiri unik. Vi arbetar med två huvudsakliga frågeställningar:

1. Utifrån röstmottagarnas upplevelser, hur vanligt var det med köer i och utanför vallokalerna under valdagen den 11 september 2022?
2. Påverkade köerna röstmottagarnas upplevelse av hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna?

Bakgrund, teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

Generellt är det nog få som förknippar köer med något positivt och många har säkert känt sig uttråkade, frustrerade eller stressade i köer vid exempelvis incheckningen vid flygplatsen, vid passkontrollen, vid insläppet inför hockeymatchen eller vid kön i mataffären inför en storhelg. Det finns en hel del vetenskapliga studier om fenomenet köer och det finns även specifika teorier och modeller för hur köer fungerar (för en översikt se Au et al. 2017). Inom det statsvetenskapliga forskningsfältet studeras köer främst i samband med val. Långa väntetider vid vallokaler är inte bara ett problem för väljarna utan kan även visa på andra underliggande problem med röstningsprocessen (Fortier et al. 2018). Ett högt valdeltagande brukar användas som en indikator på hur väl demokratin fungerar i ett land och är därför centralt för det demokratiska systemets legitimitet (Lijphart 1997). Utifrån ett rational choice-perspektiv innefattar röstning både kostnader och nytta (Downs 1957; Riker & Ordeshook 1968). Kostnader för att rösta kan exempelvis vara att väljaren under valdagen arbetar, är sjuk, reser, har problem att ta sig till vallokalen eller att vädret är dåligt. Nyttan av att rösta kan vara att det ökar chansen att väljarens föredragna kandidat/parti vinner valet, att väljaren får fullgöra sin roll i det demokratiska systemet och att väljaren får ge uttryck för sin politiska åsikt (Aldrich 1993; Riker & Ordeshook 1968: 28). Kostnaderna får inte överstiga nyttan för att handlingen ska vara rationell. Detta innebär att om kostnaderna för att rösta är högre än nyttan kommer den rationella väljaren att avstå från att rösta (Downs 1957). Långa köer i samband med röstningen kan ses som en kostnad och är kötiden omfattande kan det innebära att de rationellt lagda väljarna väljer att inte rösta. Av det skälet kan långa köer minska valdeltagandet (Durán et al. 2018). Allen och Bernshteyn (2006) hävdar t ex att enskilda personer blev avskräckta från att rösta på grund av de långa köerna vid presidentvalet i USA 2004. Resultat från en omfattande sammanställning av valundersökningar i samband med valet i USA 2008 visade att 11 procent av respondenterna som inte röstade i valet 2008 angav långa köer som en viktig orsak (Alvarez et al. 2009: 36).

Stewart III (2015) har visat att väntetider för att rösta har en negativ effekt på väljarnas uppfattningar om att deras röster räknas på ett korrekt sätt. Bowler och hans kollegor (Bowler et al. 2015) undersökte om kvaliteten i genomförandet av val i USA påverkade människors uppfattningar om att val är rättvisa. För att mäta kvaliteten använde de ett index (Elections Performance Index) med 17 olika indikatorer, varav en är väntetid för att rösta (Bowler et al. 2015: 3). Av studiens resultat framgår att kvaliteten i genomförandet av val hade ett positivt samband med människors uppfattningar om att val genomförs rättvist. Hall et al. (2009) har visat att väljarnas uppfattning av hur väl röstmottagarna utför sitt arbete påverkar deras förtroende för röstningsprocessen som helhet.

EN ÖVERSIKT OM KÖERNAS OMFATTNING I SAMBAND MED RÖSTNING

Tidigare forskning om köer i samband med röstning har mestadels haft fokus på USA. Ett fall som uppmärksammats är de långa köerna i Franklin County i delstaten Ohio vid presidentvalet 2004; där rapporterades det att väntetiden för vissa av väljarna var upp till tre timmar (Allen & Bernshteyn 2006). I flera andra amerikanska studier beskrivs att köer på mellan tre och tio timmar förekommit i presidentvalen 2004 och 2012 (se exempelvis Herron & Smith 2016; Highton 2006). Spencer och Markovits (2010) samlade in data om köer vid 30 vallokaler i Kalifornien i samband med primärvalet inför presidentvalet 2008, och resultaten från deras undersökning visade att av de nästan 12000 observerade väljarna var det endast 51 som stod i kö i mer än 10 minuter och den längsta kön som observerades bestod av 13 personer. Av resultaten från en webbaserad enkätundersökning från valet 2008, där 200 registrerade väljare från USA:s samtliga 50 delstater deltog (totalt 10000 respondenter), framgick att 73 procent av väljarna som röstade under valdagen stod i kö i mindre än 10 minuter innan de gavs möjlighet att rösta, medan 4 procent av valdagsväljarna stod i kö minst en timme innan de kunde rösta (Alvarez et al. 2009). I en rapport från Brennan Center for Justice analyserades data från två nationella valundersökningar som genomfördes i samband med valet i USA 2018. Av denna framgår att 3 miljoner väljare, vilket motsvarar 4–5 procent av de som röstade under valdagen fick köa i 30 minuter eller mer innan de gavs möjlighet att rösta (Klain et al. 2020). Stewart III och Ansolabehere (2015) har sammanställt resultat från två stora valundersökningar gällande omfattningen av köer vid valen 2008 och 2012 i USA. Av sammanställningen kan vi utläsa att omkring 37 procent av väljarna inte alls behövde stå i kö när de skulle rösta och detta gällde både valen 2008 och 2012. Drygt 6 procent av väljarna behövde stå i kö i mer än en timme innan de fick rösta vid valet 2008 medan motsvarande andel vid valet 2012 var knappt 4 procent.

Efter att ha tagit del av artiklar och rapporter om köer vid val i USA är vårt intryck att problemet med köer är platsspecifikt. De flesta väljare behöver inte stå i kö speciellt länge, eller inte alls, innan de ges möjlighet att lägga sin röst men det finns också tidigare forskning som visar att en del av väljarna får stå i kö under lång tid, ofta i flera timmar.

VILKA ÄR ORSAKERNA TILL KÖER VID RÖSTNING OCH VILKA ÅTGÄRDER KAN GÖRAS FÖR ATT MINSKA DEM?

Det är värt att påpeka att även forskningen om orsaker till köer och vilka åtgärder som kan vidtas för att minska dem domineras av studier från USA. Allen och Bernshteyn (2006) diskuterar hur köer vid val kan undvikas i framtiden och menar att en ökning av mängden valutrustning, som exempelvis röstningsmaskiner, kan minska problemen med långa köer. Dock menar de att extra röstningsmaskiner också medför en stor extra kostnad och att fördelningen av

extra röstningsmaskiner mellan vallokaler inte är helt enkel att göra (Allen & Bernshteyn 2006). Spencer och Markovits (2010) samlade in data i Kalifornien under primärvalet inför presidentvalet 2008 i 30 vallokaler. Antalet väljare som kom till vallokalerna för att rösta var ojämnt fördelat över dagen och var som högst mellan 17.00 och 19.00. De undersökte även vad som påverkade tidsåtgången för de moment som sker innan väljare lägger sin röst (check in table), såsom kontroll av ID och att väljaren finns med i röstlängden. Resultaten visade att fler röstmottagare gjorde köerna längre vilket naturligtvis var ett oväntat resultat. Spencer och Markovits (2010) drog slutsatsen att fler röstmottagare inte är den effektivaste lösningen för att minska köerna vid röstning.

Stein et al. (2020) genomförde en nationell undersökning om köernas omfattning och orsaker i samband med presidentvalet i USA 2016 och utifrån resultaten drog de slutsatsen att färre personer skulle lämna kön innan de röstat om det funnits fler röstmottagare. Stewart III och Ansolabehere (2015) föreslog flera åtgärder för att minska problemet med långa köer i samband med val, exempelvis att öka möjligheten att poströsta, öka antalet vallokaler, öka antalet röstmottagare, öka antalet röstningsmaskiner och att öka informationen till väljare. Klain et al. (2020) menar i en rapport att flera faktorer påverkar kötiden vid röstning. De nämner faktorer som tidpunkten när väljaren kommer till vallokalen under valdagen, utformningen av vallokalen och vilken typ av röstningsmaskin som används (Klain et al. 2020: 10). Rapportens resultat visade även att resurser som antalet vallokaler, antalet röstmottagare och antalet röstningsmaskiner påverkar kötiderna (Klain et al. 2020: 4).

President Obama uppmärksammade problemet med långa köer vid valet 2012 och tillsatte senare en kommission; Presidential Commission on Election Administration (PCEA). Ett av syftena med kommissionen var att den skulle komma med rekommendationer om hur problemet med köer skulle kunna minskas vid framtida val (se Fortier et al. 2018). Kommissionen kom fram till att förbättringar av registreringen av väljare kan reducera köer. Att utöka möjligheterna till alternativa röstningsmetoder som förtidsröstning och poströstning kan också minska köerna vid vallokaler under valdagen. Kommissionens rekommendation var att valmyndigheterna skulle undersöka dessa möjligheter till förbättringar och att riktlinjen vid framtida val skulle vara att ingen väljare skulle behöva stå i kö i mer än 30 minuter innan de ges möjlighet att rösta (Fortier et al. 2018: 6). Noterbart är att forskningsöversikten utgår ifrån studier om fallet USA vilket är en begränsning och det är inte alls säkert att dessa resultat är överförbara på den svenska kontexten. Forskningsfältets koncentration till USA visar återigen behovet av studier om köer och dess konsekvenser vid allmänna val som inte utgår ifrån fallet USA.

Röstningsprocessen i Sverige

I vallokalerna på valdagen följer röstningen en tydlig process som i stort tillämpas på samma sätt över hela landet. Vissa avvikelser kan finnas beroende på lokala tillämpningar, antalet röstmottagare som tjänstgör samtidigt eller utifrån vallokalernas olika förutsättningar. Vallokalerna som används ska vara lämpliga för ändamålet, värdeneutrala och tillgängliga för alla väljare. Propaganda som syftar till att påverka väljarna i deras val får inte förekomma i eller intill vallokalen. I varje valdistrikt ska minst fyra röstmottagare utses och av dessa ska minst tre tjänstgöra samtidigt. En av röstmottagarna ska tjänstgöra som ordförande och en ska fungera som ersättare till ordföranden (Vallagen 2005:837). Ofta är antalet röstmottagare högre än dessa lägsta tillåtna antal. Kommunernas valnämnder har ansvaret att bemanna vallokalerna så att röstningen kan genomföras på ett välfungerande sätt. Samtliga röstmottagare ska ha genomgått en obligatorisk utbildning (Vallagen 2005:837). För genomförandet av röstmottagningen finns även en handledning till röstmottagarna som noggrant beskriver varje steg i röstningsprocessen (Valmyndigheten 2022). Processen innehåller en rad olika steg med olika moment vilka alla på ett eller annat sätt involverar kontakt mellan väljare och röstmottagare. Kvaliteten i genomförandet av de olika moment som ingår i röstmottagningen är därför beroende av organisationen av röstmottagningen och av röstmottagarnas samarbete. Röstmottagarna ansvarar också för ordningen i vallokalen. Personer som befinner sig i vallokalen ska följa röstmottagarnas anvisningar. Röstmottagarna kan vid behov avvisa en person från vallokalen och om så krävs, tillfälligt avbryta röstningen (Vallagen 2005:837).

Röstningsprocessen inleds med att väljaren kommer till vallokalen och tas emot av röstmottagarna. Om det bildats köer som finns kvar vid stängningen av vallokalen får de som redan står i kö ändå avlägga sin röst. Långa köer vid stängning kan sålunda göra att röstningen avslutas senare än 20.00, vilket är den tid som vallokalerna annars ska stänga (vid val till Europaparlamentet är stängningstiden 21.00) (Vallagen 2005:837). Det första steget i röstningsprocessen är att väljaren tar valsedlar från valsedelsstället. Detta ska göras enskilt och valsedelsstället ska vara avskärmat och därmed fritt från insyn. Detta är en relativt ny ordning som tillämpades första gången vid valet till Europaparlamentet 2019.

Tidigare fanns valsedelsställen öppet tillgängliga för väljarna, exempelvis på ett bord vid ingången till lokalen där röstmottagningen genomfördes. En väljare i taget visas nu, efter förändringen, in till valsedelsstället och röstmottagarna kontrollerar därför även regelbundet ordningen bland valsedlarna, ett moment som tar mer tid nu än innan förändringen med kravet på avskärmning genomfördes. Efter att väljaren tagit sina valsedlar får väljaren valkuvert och hänvisas till att gå in bakom en ledig valskärm för att där göra i ordning sin eller sina röster. Även detta moment ska ske enskilt och insynsskyddat och kan kräva att röstmottagare regelbundet kontrollerar att inte något lämnats kvar eller förstörts bakom valskärmen. Därefter går väljaren till bordet där röstmottagarna

sitter och tar emot röster. Väljaren lämnar över kuverten med valsedlarna och eventuellt röstkort. Röstmottagarna identifierar väljaren, granskar valkuverten och – om rösterna är korrekt iordningsställda – bockar av väljaren i röstlängden och lägger ner valkuverten i urnorna (Vallagen 2005:837).

Data och metod

I studien använder vi data från en enkätstudie som nära 7000 röstmottagare besvarade kort efter valet 2022. I en webbaserad enkät som skickades ut via mejl till samtliga 290 svenska kommuners valnämnder veckan efter valet och som var öppen till 1 november, ställdes frågor till röstmottagare som arbetat i vallokaler under valdagen. Inför den större studien gjordes en mindre pilotstudie där tre erfarna röstmottagare besvarade enkäten i två omgångar och gav kommentarer som användes för ändringar i enkäten. Inför genomförandet skickades ett första mejl ut till kommunernas valnämnder med information om den kommande enkätstudien, tre veckor före valet. När den skarpa enkäten skickades ut den 16 september fick kommunerna ett missivbrev och en länk att vidarebefordra till sina röstmottagare. Röstmottagare som genomförde enkäten fick ytterligare information om studien inne i enkäten och fick först lämna sitt samtycke, innan de gick vidare för att besvara frågorna. Inga frågor som kan knytas till känsliga personuppgifter ställdes i enkäten och röstmottagarna som deltog i studien är anonyma och kan inte identifieras av någon. Vi vet inte hur många kommuner som slutligen vidarebefodrade mejlet med missivbrevet och länken till enkäten till sina röstmottagare, vi vet heller inte när de gjorde det. Vi fick information om att några kommuner valde att skicka ut mejlet med länken först efter att de genomfört sina egna utvärderingar av valet. Detta gjorde att det kom in svar löpande under hela insamlingsperioden. Till slut uppgick det totala antalet svar till 6956. Av dessa kom 1125 från personer som tjänstgjort som ordförande i sina valdistrikt/vallokaler vilket innebär att vi har svar från cirka 18 procent av landets 6264 vallokaler. Det rapporterades några enstaka problem med att öppna enkäten via utskickad länk men detta berodde med största sannolikhet på säkerhetsinställningar hos respondenternas mejlklinter.

Sammantaget bedömer vi att enkäten kunde genomföras på ett välfungerande sätt och att det fanns ett stort intresse och engagemang hos såväl kommunerna som skickade ut enkäten som hos dem som svarat. Trots det höga antalet svar är det viktigt att notera att enkäten ändå bara besvarades av cirka 12 procent av det uppskattade antalet röstmottagare som tjänstgjorde på valdagen.¹ Med hjälp av de bakgrundsvariabler som finns med i enkäten ser

1 Det finns ingen säker uppgift om det exakta antalet röstmottagare i Sverige, men utifrån en sammanställning av Valmyndigheten som vi tagit del av uppskattar vi att det var cirka 60000 röstmottagare som tjänstgjorde i vallokalerna på valdagen 2022. Dock har vi ingen uppgift om hur många av röstmottagarna som fick mejlet med länken till enkäten vilket gör att vi inte kan uttala oss om enkätens svarsfrekvens.

vi att bland dem som svarat finns spridning i ålder, boendeområde, tidigare erfarenheter av arbete som röstmottagare och i utbildningsbakgrund. Detta, tillsammans med att antalet ordföranden som svarat tyder på en geografisk spridning, visar att det är röstmottagare med många olika bakgrunder som besvarat enkäten vilket enligt vår mening innebär att vi kan generalisera resultaten till en större grupp röstmottagare än de som besvarat enkäten. En rapport med deskriptiva analyser av resultaten från samtliga frågor i enkäten, tillsammans med olika rekommendationer till kommunernas valnämnder med utgångspunkt i enkätresultaten, har sammanställts och skickats till samtliga kommuner, med en önskan om att de ska skicka rapporten vidare till kommunernas röstmottagare (Högström & Jerhov 2022).

För att besvara den första frågeställningen: Utifrån röstmottagarnas upplevelser, hur vanligt var det med köer i och utanför vallokalerna under valdagen den 11 september används beskrivande statistik. För att besvara den andra frågeställningen: Påverkade köerna röstmottagarnas upplevelse av hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna används multivariata analyser och vid dessa analyser använder vi oss av linjär regressionsanalys som estimeringsmetod. För att kontrollera robustheten i resultaten vid de multivariata analyserna har vi även använt ordinal regression som en alternativ estimeringsmetod och resultaten är liknande för båda estimeringsmetoderna.

BEROENDE VARIABEL

I enkätstudien *Röstmottagares syn på hur val genomförs i Sverige* ställdes frågan *Röstmottagningen fungerade bra i min vallokal*. Vi operationaliserar begreppet röstmottagningens kvalitet med denna enkätfråga, och den används som beroende variabel när studiens andra frågeställning besvaras. Svarsskalan för frågan i enkäten är 0 till 10 där 0 representerar instämmer inte alls och 10 representerar instämmer helt. Eftersom svaren på frågan om röstmottagandet fungerade bra är snedfördelade mot höga värden (se figur 1), prövade vi att transformera dem för att minska snedfördelningen. Vi prövade transformeringar som logaritmisk och kvadratroten ur men dessa transformeringar minskade inte snedfördelningen och därför använder vi originalversionen av variabeln i våra analyser.²

OBEROENDE VARIABLER

I enkäten till röstmottagarna ställdes fyra frågor om förekomsten av köer under valdagen. Frågorna är följande 1) *Det uppstod köer inne i vallokalen under valdagen*, 2) *Det uppstod köer utanför vallokalen under valdagen*, 3) *Väljare uttryckte att kötiden för att få rösta var för lång* och 4) *Väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö*. Dessa fyra frågor utgör

2 Snedheten (skewness) för variabeln är -2,160.

studiens oberoende variabler. Varje enkätfråga har fyra svarsalternativ 1) Nej, inte vid något tillfälle, 2) Ja, vid ett tillfälle, 3) Ja, vid flera tillfällen, 4) Vet inte/minns inte. Alla röstmottagare svarade inte för att hantera eventuella köer under valdagen. Före enkätfrågorna om köer ställdes därför frågan om den som svarade varit ansvarig för köer någon gång under valdagen. För de respondenter som svarade nej eller Vet inte/minns inte ställdes inte följdfrågorna om köer och enkäten gick istället vidare till andra frågor. Totalt var det 67 procent av de röstmottagare som besvarade enkäten som besvarade frågorna om köerna (4666 av 6956). Den övervägande delen av det interna bortfallet på frågorna beror sålunda på att respondenterna inte svarat för köer under valdagen. I de analyser som redovisas i denna studie har svaren Vet inte/minns inte exkluderats och detta innebär att mellan 4203 och 4623 respondenter har besvarat frågorna om köerna med något av de tre första svarsalternativen.³ Totalt är det 3810 respondenter som har besvarat samtliga fyra köfrågor. Vi använder dessa enkätfrågor både i de deskriptiva analyserna och som oberoende variabler i regressionsanalyserna. För att kontrollera robustheten i resultaten för de oberoende variablerna prövar vi även alternativa operationaliseringar av dem i de multivariata analyserna (index och dummyvariabler).

KONTROLLVARIABLER

I de multivariata analyserna inkluderar vi en rad kontrollvariabler. De första är bakgrundsvariabler. Vi förväntar oss att äldre röstmottagare, röstmottagare med tidigare erfarenhet av att arbeta som röstmottagare och röstmottagare som har deltagit i utbildningen till röstmottagare har en positiv effekt på den beroende variabeln (positiva koefficienter). När det gäller skillnader mellan kvinnor och män har tidigare forskning visat att kvinnliga valadministratörer är benägna att utvärdera valintegriteten mer negativt än manliga (Garnett & James 2021). Utifrån detta förväntar vi oss att kvinnliga röstmottagare bedömer att röstmottagningen fungerade sämre än vad manliga röstmottagare gör. Vi kontrollerar för *respondenternas ålder* och denna variabel består av sju ålderskategorier (från 18–29 år till 80 år eller äldre). I de multivariata analyserna operationaliseras ålder med sju dummyvariabler och dummyvariabeln 60–69 år används som referenskategori.⁴ *Kön* operationaliseras med en dummyvariabel (män kodas 1 och kvinnor kodas 2). I enkäten mäts *Röstmottagarnas utbildningsnivå* med nio kategorier (från folkskola eller motsvarande till doktorsexamen eller motsvarande). Dock har flera kategorier ett lågt antal respondenter och därför ser vi inte det som relevant att behålla samtliga. Istället kombinerar vi flera kategorier

3 I appendix (figur A1) redovisas även stapeldiagram för de fyra köfrågorna med svaren "Vet inte/minns inte" inkluderade.

4 För de variabler som operationaliseras med flera dummyvariabler är strategin genomgående att använda den kategori som har flest observationer som referenskategori i de multivariata analyserna.

vilket resulterar i att variabeln röstmottagarnas utbildningsnivå består av fyra kategorier. Den första utbildningskategorin (utbildningsnivå 1) består av de respondenter som har folkskola (eller motsvarande), ej avslarad grundskoleutbildning eller grundskola (eller motsvarande) som sin högsta utbildningsnivå. I utbildningsnivå 2 inkluderas de som har gymnasieutbildning eller eftergymnasial yrkesutbildning (ej högskola eller universitet) som sin högsta utbildning. Utbildningsnivå 3 består av respondenter som har kortare högskoleutbildning eller kandidatexamen (eller motsvarande) som sin högsta utbildningsnivå. Slutligen i utbildningsnivå 4 inkluderas de som har magisterexamen, masterexamen (eller motsvarande) eller doktorsexamen (eller motsvarande) som sin högsta utbildningsnivå. I de multivariata analyserna används utbildningsnivå 3 som referenskategori.

Röstmottagarnas tidigare erfarenhet av att arbeta som röstmottagare inkluderas som en kontrollvariabel och i enkäten består erfarenhetsfrågan av fyra svarsalternativ (1) Nej, inte vid något val, 2) Ja, vid ett eller två val, 3) Ja, vid tre eller fyra val och 4) Ja, vid fem eller fler val). I de multivariata analyserna operationaliseras erfarenhet av röstmottagning med fyra dummyvariabler där kategorin 1) Nej, inte vid något val används som referenskategori. Vidare kontrollerar vi för *Röstmottagarnas delaktighet i utbildningen för röstmottagare*. I enkäten inkluderas tre frågor om respondenternas delaktighet i utbildningen (1) *Deltog du i den obligatoriska utbildningen för röstmottagare som genomfördes i din kommun?*, 2) *Tog du del av de utbildningsfilmer för röstmottagare som finns på Valmyndighetens hemsida?* och 3) *Förberedde du dig inför valdagen genom att läsa på i Valmyndighetens handledning för röstmottagningen?*). Svarsalternativen för de tre frågorna är 1) Ja, 2) Nej, 3) Minns inte. I analyserna exkluderas svaren Minns inte. Utifrån de tre frågorna om respondenternas deltagande i utbildningen konstruerar vi ett additivt index där låga värden indikerar hög delaktighet i utbildningen medan höga värden indikerar låg delaktighet i utbildningen. Indexet inkluderas som en kontrollvariabel.

Vi inkluderar sedan ytterligare frågor från enkäten som kan påverka hur väl röstmottagningen fungerade i vallokalerna. Vi kontrollerar för vallokals anpassning, bemanning och röstmottagarnas samarbete. Frågorna är följande: 1) *Vallokalen där jag arbetade var väl anpassad för röstmottagning*, 2) *Vi var tillräckligt många röstmottagare i min vallokal för att kunna genomföra valet på ett välfungerande sätt* och 3) *Samarbetet mellan röstmottagarna i min vallokal fungerade bra*. De tre frågorna är utformade enligt följande: I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden. Utifrån en skala från 0 till 10 där 0 representerar instämmer inte alls och 10 representerar instämmer helt. Vi förväntar oss att höga värden på dessa tre kontrollvariabler har en positiv effekt på röstmottagarnas upplevelse av hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna (positiva koefficienter).

Slutligen inkluderar vi två frågor om ordningen i och utanför vallokalen.

Den första frågan är följande: *Det förekom otillåten politisk propaganda från partiföreträdare i eller intill vallokalen.* Den andra ordningsfrågan är: *Det fanns väljare som störde ordningen i vallokalen under röstningen.* Svartalternativen för de två frågorna är 1) Nej, inte vid något tillfälle, 2) Ja, vid ett tillfälle, 3) Ja, vid flera tillfällen och 4) Vet inte/minns inte. Återigen exkluderar vi svaren Vet inte/minns inte i analysen. Vi förväntar oss att höga värden på dessa två avslutande kontrollvariabler har en negativ effekt på röstmottagarnas upplevelse på hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna (negativa koefficienter).

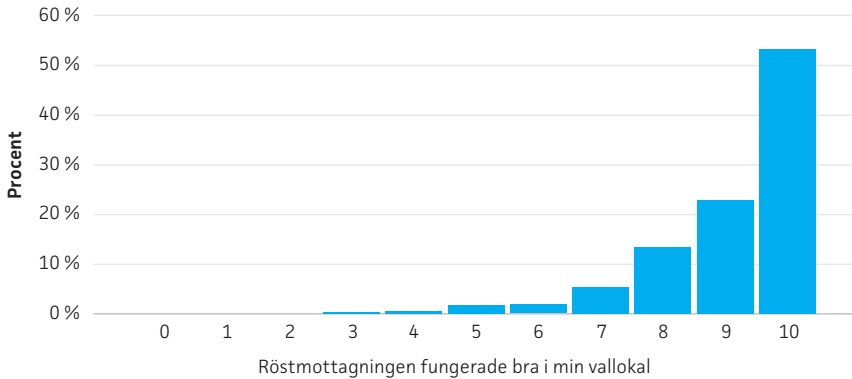
I appendix redovisas beskrivande statistik för samtliga variabler som ingår i studien. Två varianter av den beskrivande statistiken redovisas. I tabellerna A1–A2 inkluderas beskrivande statistik där samtliga röstmottagare ingår och i tabellerna A3–A4 inkluderas beskrivande statistik där endast röstmottagare som svarat att de under valdagen vid ett eller flera tillfällen ansvarat för att hantera eventuella köer ingår. De två varianterna uppvisar liknande svarmönster, medelvärden och standardavvikelse vilket innebär att gruppen röstmottagare som ansvarat för köer ur detta perspektiv inte skiljer sig från den totala gruppen röstmottagare som besvarat enkäten.

Resultat och analys

Vi inleder resultat- och analysdelen av studien med beskrivande statistik om hur röstmottagarna upplevde att röstmottagningen fungerade i vallokalerna vilken är studiens beroende variabel. Därefter redovisar vi beskrivande statistik för studiens oberoende variabler och i denna del besvaras den första frågeställningen: Utifrån röstmottagarnas upplevelser, hur vanligt var det med köer i och utanför vallokalerna under valdagen den 11 september?

BESKRIVANDE STATISTIK

Vi inleder med att redovisa en graf i figur 1 som visar fördelningen för studiens beroende variabel.

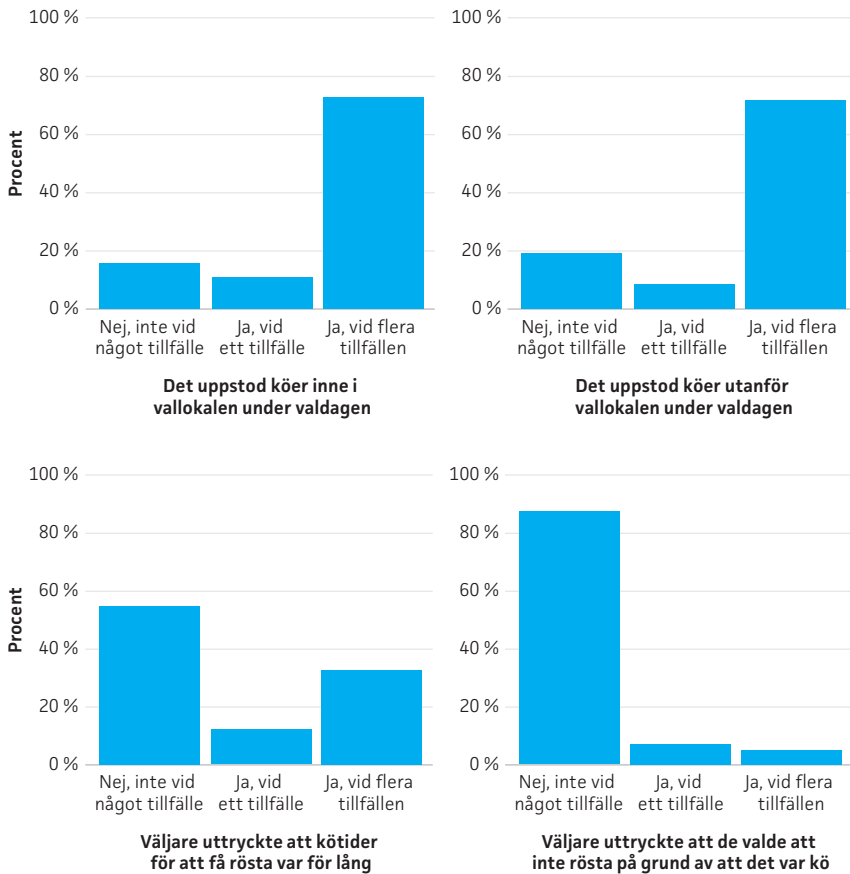

Figur 1. Röstmottagarnas uppfattningar om hur röstmottagningen fungerade (procent)

Totalt besvarade 6 924 röstmottagare frågan om röstmottagningen fungerade på ett bra sätt i vallokalen där de arbetade under valdagen. Som redan nämnts är variabeln snedfördelad mot höga värden vilket innebär att röstmottagarna anser att röstmottagningen i vallokalerna fungerade bra. 53 procent av röstmottagarna valde det högsta värdet när de besvarade frågan och endast drygt 1 procent av respondenterna svarade med ett lågt värde (0–4) för frågan. Detta resultat ligger i linje med enkätresultaten som helhet vilka visar att röstmottagarna svarat att mycket fungerat bra under valdagen.

Härnäst går vi vidare med beskrivande statistik och i figur 2 visas fördelningen för de oberoende variabelerna 1) *Det uppstod köer inne i vallokalen under valdagen*, 2) *Det uppstod köer utanför vallokalen under valdagen*, 3) *Väljare uttryckte att kötiden för att få rösta var för lång och* 4) *Väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö*.

I det övre vänstra stapeldiagrammet redovisas fördelningen för studiens första oberoende variabel *Det uppstod köer inne i vallokalen under valdagen*. Nära 16 procent procent av röstmottagarna svarade att det inte uppstod köer inne i vallokalen vid något tillfälle under valdagen. En något mindre andel (ca 11 procent) svarade att det uppstod köer i vallokalen vid ett tillfälle under valdagen. 73 procent av röstmottagarna svarade att det uppstod köer inne i vallokalen vid flera tillfällen under valdagen. Detta resultat indikerar att köer inne i vallokalerna var vanliga under valdagen den 11 september 2022. Att det inte alls förekommer några köer i vallokalen när väljarna ska rösta kan ses som idealscenario, men att det inte skulle kunna uppstå köer inne i vallokalen någon enda gång under valdagen bedöms som orealistiskt, framför allt med beaktande av regeln om att väljaren ska stå ensam bakom valsedelstället.

Figur 2. Röstmottagarnas uppfattningar om köer under valdagen (procent)

I det övre högra stapeldiagrammet visas fördelningen för studiens andra oberoende variabel *Det uppstod köer utanför vallokalen under valdagen*. 19 procent av röstmottagarna svarade att det inte uppstod köer utanför vallokalen under valdagen vid något tillfälle. Nära 9 procent av röstmottagarna svarade att det uppstod köer utanför vallokalen vid ett tillfälle och nära 72 procent svarade att det uppstod köer utanför vallokalen vid flera tillfällen. Att fler än 7 av 10 röstmottagare svarar att det vid flera tillfällen uppstod köer utanför vallokalen tyder på att köerna potentiellt kunnat skapa problem. Att det uppstår köer på väg in till vallokalen innebär rimligen att det samtidigt finns kö även inne i vallokalen, som sträcker sig utanför entrén. Beroende på hur vallokalen är disponerad kan utomhusköerna även tyda på att röstmottagarna bedömt att köerna eller antalet väljare inne i lokalen var av den omfattningen att de valde att inte släppa in fler väljare än som redan befann sig där. Detta torde vara fallet då röstmottagarna organiserat sig så att någon eller några röstmottagare tar emot väljarna redan vid entrén vilket är

ett arbetssätt som beskrivs och föreslås i Valmyndighetens handledning för röstmottagning (Valmyndigheten 2022).

Sett ur ett idealscenario skulle en betydligt högre andel av röstmottagarna svarat att det inte uppstod köer utanför vallokalen vid något tillfälle under valdagen. Vi menar att ingen väljare som kommer till vallokalen vill mötas av köer redan på väg in. Att det är kö utanför är något som antas signalera till väljaren att det kan komma att ta lång tid att genomföra röstningen. Att över 70 procent av röstmottagarna svarar att det förekom köer i och utanför vallokalen vid flera tillfällen visar att köer till och i vallokalerna är en fråga som kräver omfattande insatser inför kommande val. Förutom att påverka väljarnas upplevelse av röstningsprocessen negativt kräver hanteringen av köer, kanske framför allt om det blir långa köer utanför vallokalen, arbetsinsatser av röstmottagarna som kanske bättre skulle behövas i andra moment i röstmottagningen.

I det nedre vänstra stapeldiagrammet redovisas fördelningen av den tredje oberoende variabeln *Väljare uttryckte att kötiden för att få rösta var för lång*. Nära 55 procent av röstmottagarna svarade att de inte vid något tillfälle upplevt att väljare uttryckt att kötiden för att rösta var för lång. Drygt 12 procent av respondenterna har vid ett tillfälle under valdagen upplevt att väljare vid flera tillfällen uttryckt att kötiden för att rösta var för lång medan nästan var tredje röstmottagare svarar att väljare vid flera tillfällen uttryckte att kötiden för att få rösta var för lång. Att en så stor andel av röstmottagarna noterade att väljare ansåg att kötiden för att rösta var för lång indikerar att köerna i många vallokaler var ett faktiskt och påtagligt problem, sett ur väljarnas synvinkel.

Slutligen inkluderar vi ett stapeldiagram för den fjärde oberoende variabeln *Väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö*. Det nedre högra diagrammet i figur 2 visar att drygt 87 procent av röstmottagarna svarade att de inte vid något tillfälle uppfattade att väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö. Drygt 7 procent uppfattade att väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö vid ett tillfälle, medan drygt 5 procent uppfattade detta vid flera tillfällen.

Målsättningen för arbetet med köfrågan inför kommande val bör vara att inte någon väljare alls ska behöva avstå från att rösta på grund av det är kö till vallokalen. Att mer än 12 procent av röstmottagarna uppfattat att väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö vid ett eller flera tillfällen är ett resultat värt att ta på stort allvar eftersom det visar att köerna kan ha haft en negativ effekt på valdeltagandet. Dock är det viktigt att poängtera att utifrån enkätens frågor och dess svar vet vi inte vad de personer som uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö slutligen gjorde. Vissa kan ha röstat i en förtidsröstningslokal som hade öppet under valdagen medan andra kan ha återkommit till vallokalen vid ett senare tillfälle under valdagen och röstat. Dock är det nog inte en alltför vågad tanke att vissa av de

personer som uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö i slutändan heller inte röstade vid valet 2022.

För att kontrollera robustheten i resultaten för den beskrivande statistiken har vi även genomfört analyser där vi endast inkluderat svaren från ordförandena i vallokaler. Fördelen med en sådan analys är att det endast finns ett svar per vallokal/valdistrikt vilket innebär att resultaten beräknas utifrån antalet vallokaler och inte utifrån antalet röstmottagare. Nackdelen med en sådan analys är att antalet svar reduceras och av de 1125 ordföranden som besvarade enkäten var det knappt 700 som svarade att de ansvarade för köer någon gång under valdagen. Den beskrivande statistik som redovisas i appendix (figur A2) visar att resultaten är liknande de som presenteras i figur 2. Exempelvis var det 73 procent av ordförandena som svarade att det uppstod köer utanför vallokalen vid flera tillfällen under valdagen vilket kan jämföras med att det var 72 procent av samtliga röstmottagare som svarade att det uppstod köer utanför vallokalen vid flera tillfällen under valdagen. Eftersom resultaten är liknande när samtliga röstmottagare inkluderas som när endast svaren från ordförandena räknas in gör vi bedömningen att den beskrivande statistik som presenteras i studien är robust (tillförlitlig).

En viktig faktor att väga in angående köerna är att förtidsröstandet var rekordhögt 2022 och att hela 48,16 procent av väljarna röstade i förtid (Valmyndigheten 2022b). Om andelen förtidsröstande varit lägre hade det inneburit ännu hårdare tryck på vallokaler under valdagen och detta kunde då bidragit till fler och längre köer både i och utanför vallokaler. Samtidigt rapporterades långa köer även till förtidsröstningen från många håll (Valmyndigheten 2022a). Det är dock viktigt att notera att det också kan finnas ett motsatt samband mellan andelen som förtidsröstar och köer under valdagen. En större mängd förtidsröster kräver en mer omfattande hantering i vallokalen under valdagen i form av granskning av dessa och avprickning av dem som förtidsröstat, vilket i sin tur kan göra att röstmottagarna har mindre tid och resurser till ordinarie röstmottagning, något som skulle kunna göra att köerna blev längre. Även valdeltagandet påverkar självklart antalet väljare som kommer till vallokaler för att rösta. Valdeltagande sjönk 2022 (84,21 procent) jämfört med 2018 (87,18 procent). På grund av att antalet röstberättigade var högre 2022 var antalet väljare ändå på samma nivå som 2018, men om valdeltagandet varit på samma nivå 2022 som 2018 hade trycket på vallokaler alltså varit ännu högre.

Valmyndigheten har genomfört en enkätundersökning till kommunernas valnämnder. Resultaten visar, på samma sätt som i vår undersökning, att kösituationen sett olika ut i olika kommuner, att några haft större problem och att det finns kommuner som bedömt att köerna kan ha haft en negativ inverkan på valdeltagandet (Valprövningsnämnden 2022). 22 procent av de 256 kommuner (av 290) som svarat på enkäten uppger att de haft köer vid röstningen på valdagen, 53 procent svarar att de delvis haft det medan 24 procent inte haft

några problem med köer. 44 kommuner har uppgett att de stängt vallokaler senare än 20.00 på grund av kvardröjande köer. Såväl kommunerna som Valmyndigheten bedömer att köerna till största delen berott på förändringen avseende valsedelställets avskärmning (Valmyndigheten 2023).

Multivariat analys

För att besvara den andra frågeställningen (Påverkade köerna röstmottagarnas upplevelse av hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna?) och därmed kunna se om kvaliteten i röstmottagningen påverkas fortsätter vi nu med multivariat analys. I regressionsmodellerna använder vi oss av den beroende variabeln *Röstmottagningen fungerade bra i min vallokal* (skala 0–10). I tabell 1 redovisas resultaten från fyra regressionsmodeller.⁵

Vi inleder med en modell där vi endast inkluderar de fyra oberoende variablerna och undersöker om de har någon effekt på den beroende variabeln. Som resultaten i modell 1 (tabell 1) visar är samtliga oberoende variabler statistiskt signifikanta på 0,1 procentsnivån och som förväntat är koefficienterna negativa vilket innebär att köer har en negativ effekt på röstmottagarnas syn på hur väl röstmottagningen fungerar. När det gäller hur stor effekt kövariablerna har på röstmottagarnas syn på hur väl röstmottagningen fungerar ger vi två exempel hur koefficienterna tolkas. 1) Koefficienten för variabeln köer i vallokalen är -0,20 vilket innebär att en ökning med ett skalsteg (exempelvis från nej, inte vid något tillfälle, till ja, vid ett tillfälle) minskar röstmottagarnas syn på hur väl röstmottagningen fungerar med 0,20 skalsteg. 2) Variabeln väljare uttryckte att de valde att inte rösta på grund av att det var kö har störst effekt av de fyra kövariablerna och koefficienten är -0,60 och detta innebär att en ökning med ett skalsteg (exempelvis från nej, inte vid något tillfälle, till ja, vid ett tillfälle) minskar röstmottagarnas syn på hur väl röstmottagningen fungerar med 0,60 skalsteg. Vi går vidare med att undersöka om resultaten för de oberoende variablerna kvarstår när vi adderar kontrollvariabler till modellen.

I modell 2 adderar vi bakgrundsvariablerna ålder, kön, röstmottagarnas utbildningsnivå, röstmottagarnas tidigare erfarenhet av att arbeta som röstmottagare, samt röstmottagarnas delaktighet i utbildningen för röstmottagare. Resultaten i modell 2 visar att kövariablerna fortfarande är statistiskt signifikanta och koefficienterna är fortsatt negativa även när bakgrundsvariablerna inkluderas i modellen. När det gäller bakgrundsvariablerna visar resultaten att två av åldersdummyvariablerna (18–29 år och 30–39 år) är statistiskt signifikanta

5 Med stöd av VIF-värden har vi kontrollerat för eventuella problem med multikollinearitet i modellerna. Det högsta VIF-värdet är 1,46 vilket indikerar att det inte är något problem med multikollinearitet i de fyra modellerna (O'Brien 2007).

Tabell 1. Multivariat regressionsanalys. Beroende variabel: Röstmottagningen fungerade bra i min vallokal

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Uppstod köer inne i vallokalen (1–3)	-.201 [‡] (.027)	-.188 [‡] (.027)	-.138 [‡] (.024)	-.135 [‡] (.024)
Uppstod köer utanför vallokalen (1–3)	-.101 [‡] (.027)	-.088 [‡] (.027)	-.051* (.024)	-.053* (.024)
Väljare uttryckte att kötiden för att rösta var för lång (1–3)	-.292 [‡] (.028)	-.289 [‡] (.028)	-.192 [‡] (.025)	.189 [‡] (.025)
Väljare uttryckte att de valde att inte rösta p.g.a. att det var kö (1–3)	-.604 [‡] (.046)	-.601 [‡] (.047)	-.437 [‡] (.041)	.450 [‡] (.042)
Ålder 18–29 år		-.221* (.090)	-.192* (.079)	-.172* (.082)
Ålder 30–39 år		-.288 [‡] (.077)	-.109 (.068)	-.121 (.069)
Ålder 40–49 år		-.080 (.065)	-.015 (.057)	-.018 (.058)
Ålder 50–59 år		-.036 (.059)	-.019 (.052)	-.022 (.052)
Ålder 60–69 år (referenskategori)				
Ålder 70–79 år		-.001 (.068)	-.040 (.060)	-.043 (.060)
Ålder 80 år eller äldre		.208 (.235)	.021 (.206)	.003 (.210)
Kön (man=1, kvinna=2)		.063 (.044)	.066 (.039)	.073 (.039)
Utbildningsnivå 1 (högst grundskola)		.278* (.123)	.125 (.109)	.121 (.111)
Utbildningsnivå 2 (högst gymnasieutbildning)		.123 [†] (.048)	.066 (.042)	.062 (.042)
Utbildningsnivå 3 (högst kandidatexamen) (referenskategori)				
Utbildningsnivå 4 (högst doktorexamen)		.059 (.058)	.054 (.051)	.061 (.052)
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: ingen erfarenhet (referenskategori)				
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 1–2 val		.011 (.054)	.014 (.047)	.016 (.048)
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 3–4 val		.026 (.062)	.092 (.054)	.100 (.055)
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 5 eller fler val		.072 (.059)	.085 (.052)	.084 (.052)
Utbildning för röstmottagare (index 3–6)		-.015 (.040)	-.006 (.035)	-.005 (.036)
Vallokalen var väl anpassad för röstmottagning (0–10)			.172 [‡] (.009)	.168 [‡] (.009)
Tillräckligt många röstmottagare i vallokalen (0–10)			.120 [‡] (.011)	.120 [‡] (.012)
Samarbetet mellan röstmottagarna fungerade bra (0–10)			.225 [‡] (.015)	.227 [‡] (.015)
Det förekom otillåten politisk propaganda (1–3)				-.121* (.056)
Väljare störde ordningen i vallokalen (1–3)				-.040 (.050)
Antal observationer	3 795	3 712	3 704	3 624
Justerat-R ²	.160	.162	.356	.358
Sig	.000	.000	.000	.000

I tabellen anges de ostandardiserade regressionskoefficienterna och standardfelen anges inom parenteserna.

Noteringar för statistisk signifikans: [‡] p < 0,001, [†] p < 0,01, * p < 0,05.

med negativa koefficienter vilket innebär att yngre röstmottagare anser att röstmottagningen fungerar sämre än vad röstmottagare i åldern 60–69 år (tillhörande referenskategori) anser. När det gäller utbildningsdummyvariablerna är två av dem (utbildningsnivå 1 och 2) statistiskt signifikanta med positiva koefficienter. Resultatet tolkas som att röstmottagare som har lägre utbildning upplever att röstmottagningen fungerar bättre än de med högre utbildning (utbildningsnivå 3).

I den tredje modellen adderar vi ytterligare tre kontrollvariabler, nämligen 1) *Vallokalen där jag arbetade var välanpassad för röstmottagning*, 2) *Vi var tillräckligt många röstmottagare i min vallokal för att kunna genomföra valet på ett välfungerande sätt* och 3) *Samarbetet mellan röstmottagarna i min vallokal fungerade bra*. Resultaten i modell 3 visar att kövariablerna fortfarande är statistiskt signifikanta och samtliga koefficienter är negativa. När det gäller bakgrundsvariablerna är åldersdummyvariabeln 18–29 år fortsatt statistiskt signifikant med en negativ koefficient. Kontrollvariablerna vallokals anpassning, bemanning och röstmottagarnas samarbete är statistiskt signifikanta med positiva koefficienter vilket innebär att vallokaler som är väl anpassade för röstmottagning, att antalet röstmottagarna är tillräckligt i vallokalerna för att kunna genomföra valet på ett välfungerande sätt och att samarbetet mellan röstmottagarna fungerar bra har alla en positiv effekt på hur röstmottagarna upplever att röstmottagningen fungerar. Noterbart är att den förklarande variansen ökar markant i modell 3 (i jämförelse med modellerna 1 och 2) vilket indikerar att kontrollvariablerna vallokals anpassning, bemanning och röstmottagarnas samarbete är mycket viktiga för att förklara variationen i röstmottagningens kvalitet.⁶

Slutligen i modell 4 adderas de två sista kontrollvariablerna som är relaterade till ordningen i och utanför vallokalen. Den första variabeln mäter förekomsten av otillåten politisk propaganda från partiföreträdare i eller intill vallokalen och den andra variabeln mäter förekomsten av väljare som störde ordningen i vallokalen under röstningen. Som resultaten i tabell 1 visar är kövariablerna återigen statistiskt signifikanta med negativa koefficienter. När det gäller kontrollvariablerna är även i denna modell dummyvariabeln för ålderskategori 18–29 år statistiskt signifikant med en negativ koefficient. Även kontrollvariablerna vallokals anpassning, bemanning och röstmottagarnas

6 För att undersöka de tre variabelnas betydelse för att förklara variationen i röstmottagningens kvalitet genomförde vi en multivariat regressionsanalys med endast de tre kontrollvariablerna inkluderade och resultatet visar att de tre variabelerna förklarar 31 procent av variationen i den beroende variabeln. För att undersöka de enskilda variabelnas betydelse genomförde vi även bivariata regressioner där vi inkluderade de tre kontrollvariablerna en åt gången tillsammans med den beroende variabeln och resultaten visar att samtliga tre variabler har enskilt höga förklaringsvärden, vilket innebär att samtliga tre variabler är mycket betydelsefulla för att förklara variationen i röstmottagningens kvalitet. Den variabel som har högst förklaringskraft (ca 20 procent) är *Vallokalen där jag arbetade var väl anpassad för röstmottagning* medan de två andra variablerna har något lägre förklaringskraft (ca 14 procent vardera).

samarbete är statistiskt signifikanta med positiva koefficienter. När det gäller ordningsvariablerna är variabeln om förekomsten av otillåten politisk propaganda från partiföreträdare i eller intill vallokalen statistiskt signifikant och koefficienten är negativ vilket indikerar att förekomsten av otillåten politisk propaganda har en negativ effekt på röstmottagarnas syn på hur röstmottagningen fungerar.⁷

För att kontrollera robustheten i resultaten för de oberoende variablerna i den multivariata analysen har vi även prövat alternativa operationaliseringar. Detta har gjorts genom att vi har konstruerat ett additivt index av de fyra oberoende variablerna. I fyra alternativa modeller (till dem som presenteras i tabell 1) har vi inkluderat indexet som oberoende variabel istället för de fyra oberoende variablerna. Koefficienten för indexet är negativ och statistiskt signifikant (på 0,1 procentsnivån) i samtliga fyra modeller vilket indikerar att resultaten för uppfattningar om köer och kötid är liknande med en alternativ operationalisering. Vi prövade även att operationalisera de fyra oberoende variablerna som dummyvariabler där vi kodade nej-svaren som 0 och där vi slog ihop svaren ja, vid ett tillfälle och ja, vid flera tillfällen och kodade dessa båda kategorier som 1. I ytterligare fyra alternativa modeller inkluderade vi dummyvariablerna i stället för variablerna med den ursprungliga graderingen (1–3). Koefficienterna för de fyra dummyvariablerna är negativa och statistiskt signifikanta i samtliga fyra modeller och detta visar att resultaten för de oberoende variablerna är liknande även med en ytterligare alternativ operationalisering. För att ytterligare kontrollera tillförlitligheten i resultaten prövade vi alternativa operationaliseringar av kontrollvariablerna i de multivariata modellerna för att undersöka om resultaten för de oberoende variablerna var liknande som i originalmodellerna eller om resultaten förändrades. De alternativa operationaliseringarna av kontrollvariablerna prövades sedan i ett stort antal alternativa modeller, och resultaten för de oberoende variablerna var fortsatt robusta (statistiskt signifikanta med negativa koefficienter).⁸ Utifrån de kontroller vi genomfört bedömer vi att resultaten för de oberoende variablerna är robusta.

Konklusionen av den multivariata analysen är att köer har en negativ påverkan på röstmottagarnas syn på hur röstmottagningen fungerar och resultaten kvarstår även när relevanta kontrollvariabler inkluderas i modellen. Resultaten visar att köer inte bara har en negativ påverkan på väljarna som står i kö och väntar på sin tur, utan de har även en negativ påverkan på hur röstmottagarna upplever att röstmottagningen fungerar.

7 Vi har även prövat modellerna när vi konstanthåller antalet observationer och resultaten är liknande de resultat som presenteras i tabell 1.

8 Exempelvis konstruerade vi ett additivt index av följande tre kontrollvariabler 1) Vallokalen där jag arbetade var väl anpassad för röstmottagning, 2) Vi var tillräckligt många röstmottagare i min vallokal för att kunna genomföra valet på ett välfungerande sätt, 3) Samarbetet mellan röstmottagarna i min vallokal fungerade bra.

Slutsatser

Denna studie har två huvudsakliga frågeställningar: 1) Utifrån röstmottagarna upplevelser, hur vanligt var det med köer i och utanför vallokalerna under valdagen den 11 september? och 2) Påverkade köerna röstmottagarna upplevelse av hur röstmottagningen fungerade i vallokalerna? Resultaten visar att röstmottagarna upplevde att det var vanligt med köer i och utanför vallokalerna och exempelvis var det mer än 70 procent av röstmottagarna som observerade köer utanför vallokalen vid flera tillfällen under valdagen. Valmyndigheten drar liknande slutsatser och i deras enkät till kommunerna uppger 75 procent av kommunerna att de haft köer till vallokalerna i olika utsträckning (Valmyndigheten 2023). Detta indikerar att köer inte var platsspecifikt vid valet 2022 som exempelvis Alvarez et al. (2009) och Klain et al. (2020) beskriver köerna vid val i USA, utan att det var mer utbrett.

Tidigare har forskare argumenterat för och även empiriskt visat att köer också påverkar andra aspekter av kvaliteten i valets genomförande än de som är kopplade till den köandes egna upplevelser (se exempelvis Claassen et al. 2008; Fortier et al. 2018). Resultaten från denna studie visar att röstmottagarnas upplevelse av hur röstmottagningen fungerar påverkas negativt om det uppstår köer vilket tyder på att även kvaliteten i röstmottagningen försämras om det uppstår köer. Detta gäller köer både i vallokalen och utanför vallokalen.

Resultaten visar även att väljare har uttryckt att de avstått från att rösta på grund av köerna och detta har med stor sannolikhet haft en negativ påverkan på valdeltagandet. Dock kan vi med det empiriska material som vi analyserat inte fastslå omfattningen av köernas påverkan på valdeltagandet och det är inte heller studiens syfte.

Ett sjuttioal personer har överklagat valresultatet (2022) med anledning av förekomsten av omfattande köbildning. Valprövningsnämnden har prövat alla dessa överklaganden och efter utredning och bedömning beslutat att avslå samtliga. Valprövningsnämndens grund för att avslå överklagandena är att köer inte anses vara en avvikelse från föreskriven ordning (Valprövningsnämnden 2022), något som förutsätts för att ett överklagande ska bifallas. Det finns inget i vallagen som säger att köer inte får förekomma eller hur långa de som längst skulle få vara och de som står i kö när vallokalen egentligen skulle stänga får rösta även efter 20.00. Om en väljare är beredd att vänta tillräckligt länge ges sålunda alltid en möjlighet för väljaren att till slut få avlägga sin röst.

Det är valnämndernas ansvar att se till att vallokalerna är lämpliga och tillgängliga och att bemanningen och öppettiderna svarar mot de behov som finns för att röstningen ska kunna genomföras på ett fungerande sätt (Vallagen 2005:837). Valprövningsnämnden anser att det inte framkommit något i överklagandena som visar på att kommunerna åsidosatt vallagens krav i denna del (Valprövningsnämnden 2022).

Utifrån detta menar vi att det kan vara lägligt att i Sverige, på samma sätt som i USA, *utreda om det är möjligt att införa en rekommendation om att riktlinjen* vid val ska vara att inga väljare ska behöva stå i kö i mer än 30 minuter innan de ges möjlighet att rösta (Fortier et al. 2018: 6).

Den stora frågan är självklart vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika de långa köerna vid nästa val och därmed förbättra möjligheterna att upprätthålla god kvalitet i röstmottagningen. Att minska distriktens storlek och därmed minska antalet väljare per vallokal är givetvis en kraftfull åtgärd. I ett valdistrikt ska det finnas mellan 1000 och 2000 röstberättigade, om det inte finns särskilda skäl för något annat (Vallagen 2005:837). Att förändra en kommuns indelning i valdistrikt är dock en ganska komplicerad process och vid en eventuell utökning av antalet distrikt behövs fler lämpliga vallokaler.

Brist på lämpliga vallokaler kan också vara ett hinder för att genomföra en annan förändring i syfte att komma till rätta med köproblemen; att ställa upp fler avskärmade valedelsställen i eller invid varje vallokal. Det är inte säkert att alla nuvarande vallokaler har utrymmen som gör detta möjligt och det kanske inte heller finns någon annan lämplig lokal att tillgå i distriktet. I Valmyndighetens enkät till kommunerna har många kommuner (39 procent) uppgett att de redan till 2022 års val, i och med kraven på avskärmning av valedelsstället, har behövt finna andra vallokaler än vid tidigare val för att få plats. Störst har behoven av nya vallokaler varit i mindre städer/tätorter och på landsbygden (Valmyndigheten 2023). Dessutom kan en ökning av antalet valedelsställen förflytta köerna längre fram i röstningsprocessen. Eftersom det bara finns en röstlängd i varje vallokal kan momentet när röstmottagare tar emot väljarnas röster för att sedan lägga dem i valurnan inte snabbas på i någon större utsträckning. Därför vore det lämpligt att Valmyndigheten utredde möjligheterna till digitala röstlängder, där flera röstmottagare samtidigt kan pricka av väljare oberoende av varandra. Utifrån vad kommunerna och Valmyndigheten påpekat har köerna 2022 i huvudsak varit kopplade till valedelsstället, så att öka antalet valedelsställen i vallokalerna kan ändå vara värt att överväga (Valmyndigheten 2023).

Valmyndigheten förordar i sin erfarenhetsrapport från valet 2022 också en utredning om en förändring av valedelssystemet, vilket skulle kunna förändra grundförutsättningarna för röstningsprocessen och därmed kunna påverka problemet med köer till vallokalerna på ett påtagligt sätt (Valmyndigheten 2023).

Ytterligare en åtgärd kan vara att tidigt planera för hur köer ska organiseras och hanteras av röstmottagarna vid varje vallokal. Vi kan inte genom enkäten läsa ut i vilken utsträckning detta gjorts i kommunerna redan 2022, men en noggrann planering av köer och att röstmottagare är särskilt utbildade i hantering av köer kan kanske inte göra köerna kortare, men bidra till att säkerställa ordningen och minska eventuell frustration bland de köande som skulle kunna göra att de väljer att inte rösta.

Ett webbseminarium om köhantering, riktad till kommunerna, med information och utbildning i syfte att utveckla kunskaperna om hur en kö organiseras hölls inför valet 2022 av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, något som lämpligen erbjuds även inför kommande val. Det är också något som kan byggas ut och ta större plats i den obligatoriska utbildningen för röstmottagare än det gjorde 2022. En ytterligare åtgärd är att informera väljare om att köer kan uppstå under valdagen och för att undvika köer kan det vara lämpligt att komma till vallokalen när antalet väljare vanligtvis är lägre, exempelvis tidig förmiddag eller tidig eftermiddag. En sådan information skulle kunna skrivas in på röstkorten och/eller annonseras i media.

Slutligen är det relevant att undersöka om en utökning av alternativa röstningsmetoder kan vara ett sätt att minska köerna under valdagen. Exempelvis skulle en utökning av antalet förtidsröstningslokaler för att ytterligare främja förtidsröstningen kunna vara en åtgärd för att minska köerna under framtida valdagar.

Referenser

- Aldrich, John H., 1993. "Rational Choice and Turnout", *American Journal of Political Science* 37(1), s. 246-278.
- Allen, Theodore & Bernshteyn, Mikhail, 2006. "Mitigating voter waiting times", *Chance* 19(4), s. 25-34.
- Alvarez, R Michael, Ansolabehere, Stephen, Berinsky, Adam, Lenz, Gabriel, Stewart III, Charles & Hall, Thad, 2009. "2008 survey of the performance of American elections", *Caltech/MIT Voting Technology Project*, <http://vote.caltech.edu/drupal/node/231>.
- Au, Cheuk Hang, Xu, Zewen, Wang, Lin & Fung, Walter S.L., 2017. "Establishing a three-step model of designing the polling stations for shorter queue and smaller waiting time: a case study using computer simulation", *Journal of Information Technology Case and Application Research* 19(4), s. 225-45.
- Bowler, Shaun, Brunell, Thomas, Donovan, Todd & Gronke, Paul, 2015. "Election administration and perceptions of fair elections", *Electoral Studies* 38, s. 1-9.
- Claassen, Ryan L., Magleby, David B., Monson, J. Quin & Patterson, Kelly D., 2008. "At Your Service". Voter Evaluations of Poll Worker Performance", *American Politics Research* 36(4), s. 612-34.
- Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Durán, Guillermo, Giormenti, Mauro, Guajardo, Mario, Pinto, Pablo M., Rey, Pablo A. & Stier-Moses, Nicolás E., 2018. "Improving access to voting with optimized matchings", *Electoral Studies* 51, s. 38-48.
- Fortier, John C., Stewart III, Charles, Weil, Matthew, Harper, Tim & Pettigrew, Stephen, 2018. "Improving the voter experience: Reducing polling place wait times by measuring lines and managing polling place resources", Washington D:C: Bipartisan Policy Center.
- Garnett, Holly Ann & James, Toby S., 2021. "Measuring electoral integrity: using practitioner knowledge to assess elections", *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 31(3), s. 348-67.

- Hall, Thad E, Monson, J. Quin & Patterson, Kelly D., 2009. "The human dimension of elections: How poll workers shape public confidence in elections", *Political Research Quarterly* 62(3), s. 507-22.
- Herron, Michael C. & Smith, Daniel A., 2016. "Precinct resources and voter wait times", *Electoral Studies* 42, s. 249-63.
- Highton, Benjamin, 2006. "Long lines, voting machine availability, and turnout: The case of Franklin County, Ohio in the 2004 presidential election", *PS: Political Science & Politics* 39(1), s. 65-8.
- Högström, John & Jerhov, Christian, 2022. "Röstmottagares syn på hur val genomförs i Sverige: En enkätundersökning genomförd efter 2022 års val till riksdag, region och kommun", *Demicom rapportserie nr 52*. Sundsvall/Östersund: Mittuniversitetet.
- Klain, Hannah, Morris, Kevin, Feldman, Max & Ayala, Rebecca, 2020. "Waiting to vote: Racial disparities in election day experiences". New York: Brennan Center for Justice at New York University School of Law.
- Lijphart, Arend, 1997. "Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma presidential address, American Political Science Association, 1996", *American Political Science Review* 91(1), s. 1-14.
- O'Brien, Robert M., 2007. "A caution regarding rules of thumb for variance inflation factors", *Quality & Quantity* 41, s. 673-690.
- Riker, William H & Ordeshook, Peter C., 1968. "A theory of the calculus of voting", *American Political Science Review* 62(1), s. 25-42.
- Spencer, Douglas M. & Markovits, Zachary S., 2010. "Long lines at polling stations? Observations from an election day field study", *Election Law Journal* 9(1), s. 3-17.
- Stein, Robert M., Mann, Christopher, Stewart III, Charles, Birenbaum, Zachary, Fung, Anson, Greenberg, Jed, Kawsar, Farhan, Alberda, Gayle, Alvarez, R. Michael & Atkeson, Lonna, 2020. "Waiting to vote in the 2016 presidential election: Evidence from a multi-county study", *Political Research Quarterly* 73(2), s. 439-53.
- Stewart III, Charles, 2015. "Managing Polling Place Resources", Report of the Caltech/MIT Voting Technology Project, tillgänglig på <http://web.mit.edu/vtp/Managing%20Polling%20Place%20Resources.pdf>.
- Stewart III, Charles & Ansolabehere, Stephen, 2015. "Waiting to vote", *Election Law Journal* 14(1), s. 47-53.
- SVT Nyheter, 2022. Tillgänglig på <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ko-i-manga-vallokaler-sa-paverkar-det-valprocessen>, senast hämtad 2022-12-22.
- Vallagen 2005:837. Tillgänglig på https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/vallag-2005837_sfs-2005-837, senast hämtad 2023-03-21.
- Valprovsningsnämnden, 2022. Tillgänglig på <https://www.riksdagen.se/sv/kontakt-och-besok/riksdagens-myndigheter-och-namnder/valprovsningsnamnden/>.
- Valmyndigheten, 2022a. Tillgänglig på <https://www.val.se/servicelankar/press/nyheter--pressmeddelanden/nyheter/2022-09-10-var-ute-i-god-tid-nar-du-ska-rosta.html>, senast hämtad 2023-01-20.
- Valmyndigheten, 2022b. Tillgänglig på <https://www.val.se/valresultat/riksdag-region-och-kommun/2022/valresultat.html>, senast hämtad 2023-03-21.
- Valmyndigheten, 2023. "Erfarenheter från valen 2022". Tillgänglig på <https://www.val.se/om-oss/vart-uppdrag/erfarenheter-fran-val.html>, senast hämtad 2023-02-17.

Appendix

Tabell A1. Beskrivande statistik för variablerna

Variabel	Min	Max	Medelv	Std.Dev
Röstmottagningen fungerade bra i min vallokal	0.00	10.00	9.08	1.36
Uppstod köer inne i vallokalen	1.00	3.00	2.57	0.75
Uppstod köer utanför vallokalen	1.00	3.00	2.53	0.80
Väljare uttryckte att kötiden för att rösta var för lång	1.00	3.00	1.78	0.91
Väljare uttryckte att de valde att inte rösta p.g.a. att det var kö	1.00	3.00	1.18	0.50
Ålder	1.00	7.00	3.98	1.49
Kön	1.00	2.00	1.67	0.47
Utbildning	1.00	4.00	2.78	0.78
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen	1.00	4.00	2.31	1.16
Utbildning för röstmottagare (index)	3.00	6.00	3.33	0.54
Vallokalen var väl anpassad för röstmottagning	0.00	10.00	7.85	2.22
Tillräckligt många röstmottagare i vallokalen	0.00	10.00	9.11	1.75
Samarbetet mellan röstmottagarna fungerade bra	0.00	10.00	9.39	1.27
Det förekom otillåten politisk propaganda	1.00	3.00	1.09	0.32
Väljare störde ordningen i vallokalen	1.00	3.00	1.12	0.36

Tabell A2. Beskrivande statistik för dummyvariablerna

Variabel	Antal	Procent
Ålder 18–29 år	526	8
Ålder 30–39 år	743	11
Ålder 40–49 år	1 160	17
Ålder 50–59 år	1 587	23
Ålder 60–69 år	1 841	26
Ålder 70–79 år	1 048	15
Ålder 80 år eller äldre	50	1
Kön: man	2 254	33
Kön: kvinna	4 629	67
Utbildningsnivå 1	250	4
Utbildningsnivå 2	2 278	33
Utbildningsnivå 3	3 180	46
Utbildningsnivå 4	1 236	18
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: ingen erfarenhet	2 293	33
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 1–2 val	1 809	26
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 3–4 val	1 244	18
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 5 eller fler val	1 600	23

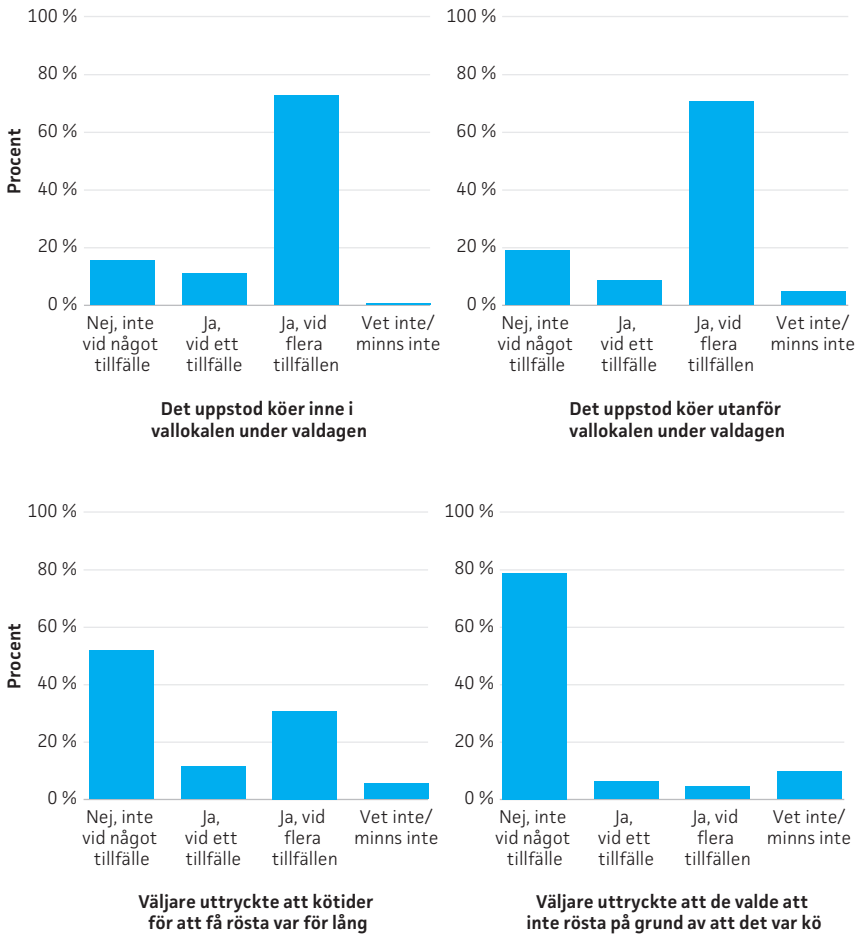
Tabell A3. Beskrivande statistik för variablerna med endast röstmottagare som ansvarade för eventuella köer inkluderade

Variabel	Min	Max	Medelvärde	SD
Röstmottagningen fungerade bra i min vallokal	0.00	10.00	9.00	1.42
Uppstod köer inne i vallokalen	1.00	3.00	2.57	0.75
Uppstod köer utanför vallokalen	1.00	3.00	2.53	0.80
Väljare uttryckte att kötiden för att rösta var för lång	1.00	3.00	1.78	0.91
Väljare uttryckte att de valde att inte rösta p.g.a. att det var kö	1.00	3.00	1.18	0.50
Ålder	1.00	7.00	3.95	1.48
Kön	1.00	2.00	1.66	0.47
Utbildningsnivå	1.00	4.00	2.80	0.76
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen	1.00	4.00	2.24	1.14
Utbildning för röstmottagare (index)	3.00	6.00	3.32	0.53
Vallokalen var väl anpassad för röstmottagning	0.00	10.00	7.74	2.25
Tillräckligt många röstmottagare i vallokalen	0.00	10.00	9.10	1.77
Samarbetet mellan röstmottagarna fungerade bra	0.00	10.00	9.37	1.30
Det förekom otillåten politisk propaganda	1.00	3.00	1.10	0.33
Väljare störde ordningen i vallokalen	1.00	3.00	1.13	0.38

Tabell A4. Beskrivande statistik för dummyvariablerna med endast röstmottagare som svarade för eventuella köer inkluderade

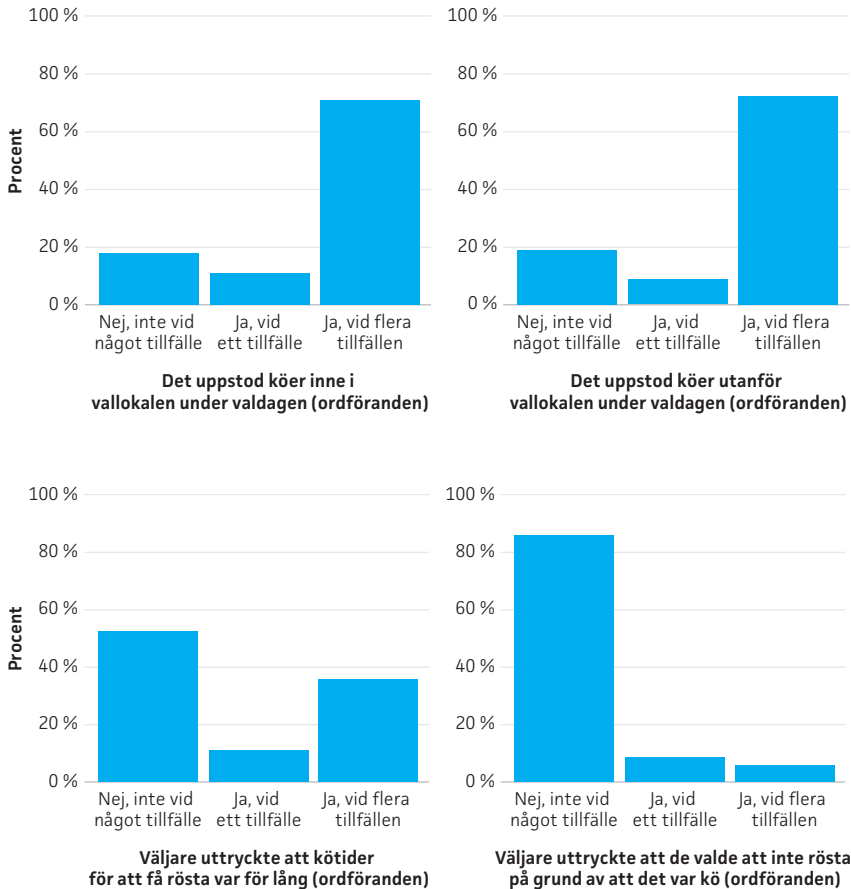
Variabel	Antal	Procent
Ålder 18–29 år	347	7
Ålder 30–39 år	526	11
Ålder 40–49 år	816	18
Ålder 50–59 år	1 073	23
Ålder 60–69 år	1 186	25
Ålder 70–79 år	683	15
Ålder 80 år eller äldre	34	1
Kön: man	1 569	34
Kön: kvinna	3 047	66
Utbildningsnivå 1	142	3
Utbildningsnivå 2	1 495	32
Utbildningsnivå 3	2 179	47
Utbildningsnivå 4	844	18
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: ingen erfarenhet	1 648	35
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 1–2 val	1 238	27
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 3–4 val	797	17
Tidigare erfarenhet av röstmottagning under valdagen: 5 eller fler val	979	21

I figur A1 redovisas stapeldiagram för de fyra köfrågorna med svaren Vet inte/minns inte inkluderade.

Figur A1. Röstmottagarnas uppfattningar om hur röstmottagningen fungerade (procent) med svaren Vet inte/minns inte inkluderade

I figur A2 redovisas stapeldiagram för de oberoende variablerna (köfrågorna) med endast svar från vallokalerens ordförande inkluderade. Totalt svarade 1125 ordföranden på enkäten och 689 av dem svarade att de ansvarade för köer någon gång under valdagen. I de analyser som redovisas med endast svar från ordförandena har svaren ”vet inte/minns inte” exkluderats och detta innebär att mellan 615 och 689 ordföranden har besvarat frågorna om köerna med något av de tre första svarsalternativen (Nej, inte vid något tillfälle, Ja, vid ett tillfälle, Ja, vid flera tillfällen).

Figur A2. Röstmottagarnas uppfattningar om hur röstmottagningen fungerade (procent) med bara svaren från ordföranden inkluderade